

Душко Грбовић
Завичајни музеј, Јагодина

УДК: 069.51:737.2(497.11) ; 737.2(497.11)"1914/1918" ;
355.134.2(497.11)"1914/1918"

ОДЛИКОВАЊА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ И КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА УСТАНОВЉЕНА ПОВОДОМ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА ИЗ ЗБИРКЕ ЗАВИЧАЈНОГ МУЗЕЈА У ЈАГОДИНИ

Апстракт: Године 2008. навршило се 90 година од пробоја Солунског фронта и завршетка Првог светског рата. То је повод да се подсетимо одличја која су настала у том времену и тим поводом. Рад обрађује четири одличја која су установљена поводом Првог светског рата. Реч је о два ордена: Белог орла са мачевима и Војничког Карађорђевог звезде са мачевима који су установљени 1915. године и две спомен-медаље: Споменица за верност отаџбини 1915 (Албанска споменица) и Споменица рата за ослобођење и уједињење 1914-1918, установљене 1920. године. Обрађени су примерци из збирке знамења Историјског одељења Завичајног музеја у Јагодини који се налазе на сталној изложбеној поставци.

Кључне речи: Први светски рат, Солунски фронт, Орден белог орла са мачевима, Војнички орден Карађорђевог звезде са мачевима, Споменица за верност отаџбини (Албанска споменица), Споменица рата за ослобођење и уједињење 1914-1918.

Учешће Краљевине Србије у Првом светском и улога њене војске у ратним операцијама представља једно од најзначајнијих страница у српској историји. Храброст и јунаштво припадника српске војске било је познато. Да би се додатно наградила херојска дела против страног завојевача, у систем одликовања Краљевине Србије уведена су још два одликовања која су се тицала војних заслуга у ратним операцијама и то су били: Орден белог орла са мачевима и Орден Војничке Карађорђевог звезде са мачевима.¹

Краљ Петар I Карађорђевић је Указом од 28. маја 1915. године установио Орден белог орла са мачевима који је био додељиван као знак признања за заслуге у рату. Орден је био истог облика и димензија као и орден без мачева само што су новом ордену додати златни укрштени мачеви док је на орденским звездама знак ордена са мачевима аплициран. Имао је и исту организацију у пет степена, а у рангу одличја био је одмах иза Ордена Карађорђевог звезде са мачевима. Орден се носио сваког дана, али се само V степен носио на блузи док су се виши степени носили на мундиру. Иначе Орден белог орла без мачева је установљен фебруара 1883. године. Састоји се од двоглавог белог орла који је усправљен са спуштеним и полутвореним крилима и отвореним и спуштеним канцама. Орао је код петог степена био сребрн, а код осталих редова златан бело емајлиран. На предњој (аверсној) страни на грудима орла налази се штит који је од црвеног емајла и са

¹ О учешћу Краљевине Србије у Првом светском рату постоји обимна литература. Од те бројне библиографије поменућемо следеће публикације: *Велики рат Србије*, књ. I-XXXII, Београд 1924-1937.; Богдан Гледовић..., *Србија и Црна Гора у Првом светском рату*, „Обод”-Цетиње, Београд 1975.; Андреј Митровић, *Србија у Првом светском рату*, СКЗ, Београд 1984.; Петар Опачић, *Србија, Солунски фронт и уједињење*, Београд 1990; О установљењу Ордена белог орла са мачевима и Војничког ордена Карађорђевог звезде са мачевима видети: *Закони и уредбе о орденима и медаљама са свим изменама и допунама од 1883-1935. г.*, прикупио и средно Канцелар Краљевских ордена Драгољуб В. Јеремић, Београд 1935., стр. 29-30, 39-40; Ранк., *Југословенска одликовања*, Београдске општинске новине, број 6-7, година LVII, Београд јун-јули 1939., стр. 329-338, 329-330; Др Десанка Николић, *Наша одликовања до 1941.*, Из збирке Војног музеја у Београду, Београд 1971., стр. 58; *Ордење, медаље Србије и Црне Горе-збирка Марка Поповића*, Београд 1979., стр. 7, 9, 12-13; *Ордење, медаље Србије, Црне Горе и Југославије 1841-1941.-*

збирка Звонка Марковића, Крагујевац 1982., стр. б.б.; Мила Пилетић, *Одликовања југословенских народа XIX и прве половине XX века (до 1941) из збирке Војног музеја у Београду*, Београд 1987., стр. 34, 48-49; Љубица Мацура, *Одликовања из збирке Народног музеја, Ужице*, Народни музеј, Ужице, Ужице 1992., стр. 27; Душанка Маричић, *Одликовања Црне Горе, Србије и Југославије 1841-1960. из збирке Војног музеја Београд*, Војни музеј, Београд 1994., стр. 8-9, 12, 106; Иста, *Одликовања Србије, Црне Горе, Југославије и Републике Српске*, Војни музеј, Београд 2002., стр. 10-11, 13, 65, 71.

златним оцилима. Предвиђено је било законом да се на свакој глави орла налази краљевска круна, а у надвишењу над орлом налази се већа краљевска круна која је орденским знаком спојена преко плаве емајлиране траке. На врху круне налази се алка кроз коју се провлачи пантљика. На реверсној (задњој страни) до 1903. године био је монограм владара из династије Обреновић, а након смене династија монограм је замењен годином проглашења Србије за краљевину „1882”. Орден I и II степена имали су и звезду. Трака је црвено-плава од моарираних свиле.

Орден су израђивале две фирме. У периоду 1915-1921. одликовање је израђивала париска фирма Бертран. Од 1921. године израду преузима швајцарска радионица Браћа Игенин из Ле Локла у Швајцарској. Постоје разлике између примерака који су израђивани у ове две фирме. Код примерака париске фирме Бертран постоје две варијанте орденског знака Ордена белог орла са мачевима. Код прве варијанте укрштени мачеви леже на плавој пантљици, а код друге варијанте мачеви су постављени изнад плаве пантљике и спојени једним држачем који се налази на месту где се они у надвишењу сусрећу. Примерци париске фирме мањих су димензија, медаљон има мањи пречник, а година у реверсу („1882”) заузима цео медаљон, а мала је и круна. Примерци из швајцарске радионице су већих димензија, трака обавија мачеве, а година прекрива само средишњи део медаљона.²

Овим одликовањем у току Првог светског рата одликован је већи број заповедника српске војске. Орденом I степена, Указом од 1. јануара 1917. године, одликован је тада генерал, касније војвода, Петар Бојовић, пошто је као начелник штаба Врховне команде успешно руководио операцијама српске војске у борбама код Горничева и на Кајмакчалану 1916. године. Године 1917 односно 1918. Орденом белог орла са мачевима II степена одликовани су генерали Милош Васић и Божидар Терзић. Од странаца, међу одликованим се налазе генерал

Сарај командант француске Источне војске на Солунском фронту, вицеадмирал Гепрат који је био командант француске ескадре на Средоземном мору. Адмирал Гепрат је био командант трупа у Тунису кад је у Бизерту евакуисан део српских трупа. Из захвалности према адмиралу Гепрату, српски војници су га назвали: Српска Мајка. Генералу Сарају и адмиралу Гепрату додељен је Орден белог орла са мачевима I степена.³

У збирци *знамења* Историјског одељења налази се примерак Ордена белог орла са мачевима IV степена који је изложен на сталној изложбеној поставци. Има жуту правоугаону кутију, димензија 67x121 мм, са представом краљевског грба (грб Краљевине Србије) и ознаком степена: IV. На унутрашњој страни поклопца на француском је исписано: „Arthus Bertrand-Beranger & Magdelaine-46 Rue de Rennes-Paris”.⁴

Материјал од кога је израђен орден чини сребро, позлаћено сребро и полихромни емајл. Састоји се у основи од двоглавог орла са полуотвореним и опуштеним крилима као и опуштеним и полуотвореним канцама. Укрштени мачеви налазе над траком и спојени су са пантљиком држачем (варијанта париске фирме). Мачеви и трака налазе се у надвишењу са круном која је без крстића на врху који је вероватно откинут (сломљен). Висина ордена је 63 мм, а ширина 30 мм. Опис аверса и реверса изгледа овако:

Аверс: У медаљону, који се налази на средини двоглавог белог орла, налази се српски грб (са четири оцила). У надвишењу су укрштени мачеви на плавој траци.

Реверс: У црвеном емајлираном медаљону налази се исписана година: 1882.

Орден је без траке. Кома је припадало ово одличје нема ближих података. Обрађиван је од стране музејског конзерватора механичким чишћењем 1998. године.⁵ Овај степен Ордена белог орла са мачевима носио се само на

² *Закони и уредбе*, стр. 39-40; Ранк., *Југословенска одликовања*, стр. 329; *Ордење, медаље Србије и Црне Горе-збирка Марка Поповића*, стр. 7; *Ордење, медаље Србије, Црне Горе и Југославије 1841-1941.-збирка Звонка Марковића*, стр. 6.б.; М. Пилетић, *Одликовања југословенских народа*, стр. 34; Д. Маричић, *Одликовања Црне Горе, Србије и Југославије 1841-1960. из збирке Војног музеја Београд*, стр. 8-9; Иста, *Одликовања Србије, Црне Горе, Југославије и Републике Српске*, стр. 10; Milan Stojanović, *Izrađivači naših odlikovanja Braća Hugenin*, *Faleristički časopis Srpskog numizmatičkog društva-Orden*, 2, Beograd 2002., str. 35-37.

³ М. Пилетић, *Одликовања југословенских народа*, стр. 34, 36; Н. Гиздавић, *Српска африкијада-наши у Африци*, Београд 1922., стр. 13-14, 115-117; *Трновит пут Србије*, Београд 1974., стр. 313.

⁴ Инвентарни картон бр. 370 (Историјско одељење Завичајног музеја-Јагодина); Duško Grbović, *odlikovanja iz zbirke Zavičajnog muzeja u Jagodini (do 1941)*, *Faleristički časopis Srpskog numizmatičkog društva-orden*, 2, Beograd 2002., str. 54-57, 54; О грбу Краљевине Србије видети: Милић Милићевић, *Грб Србије-развој кроз историју*, Београд 1995., стр. 90-94.

⁵ Инвентарни картон број 370.

мундиру и то о другом дугмету одозго. Орден белог орла са мачевима IV

степен у рангу одликовања Краљевине Југославије налазио се на 20-ом месту и према податку Драгољуба Јеремића из 1935. године и по Упуту о краљевским одликовањима, њиховом рангу и ношењу из 1939. године.⁶

На предлог министра војног, пуковника Радивоја Бојовића, Указом од 28. маја 1915. године, установљен је у Крагујевцу, Војнички орден Карађорђевог звезде са мачевима у златној и сребрној класи. Према овом пропису овим орденом могли су бити одликовани само подофицири, каплари, значари и редови свих позива као и последње одбране као признање за изванредно показано пожртвовање и личну храброст. Војници су до установљења овог одличја за исте заслуге били би одликовани Орденом Карађорђевог звезде са мачевима IV степена. Орден Карађорђевог звезде са мачевима установљен је 1912. године у четири степена. Усвојени нацрт Ордена Карађорђевог звезде са мачевима IV степена послужио је као основа за реализацију Војничког ордена Карађорђевог звезде. У односу на поменути степен Карађорђевог звезде са мачевима, Војнички орден је имао измењену девизу на аверсу док су на реверсу биле исписане ратне године. Сматра се да је као узор за оснивање Војничког ордена Карађорђевог звезде са мачевима послужио руски Орден светог великомученика и победоносца Георгија, који заснован 1769. године. Српски војнички орден је усвојио и девизу овог руског одличја „За храброст”.⁷

Орден је био у облику крста чији су краци били једнаки тзв. Рупертсов крст. Између кракова крста налазе се зраци неједнаке дужине и два укрштена мача. На горњем краку налази се краљевска круна са алком на којој би требало да се налази црвена троугласта трака. На аверсу у медаљону налази се штит грба српског који је

уоквирен прстеном на коме је исписана девиза ордена: „ЗА ХРАБРОСТ”. На реверсу у медаљону се налази државни грб, двоглави орао са штитом на грудима. Око грба је прстен унутар кога је натпис: ПЕТАР I (горе) и 1914-15 (доле).

Златни војнички орден је израђиван од позлаћене бронзе (круна и крст) и посребрене бронзе (зраци између кракова), а од позлаћеног сребра су рађени мачеви. Орден сребрне класе кован је од посребрене бронзе (крст и круна), позлаћене бронзе (зраци између кракова) док су мачеви израђивани од кованог сребра. Трака ордена је од моарираних свиле отворено црвене боје исто као и официрски орден. Законом је било предвиђено да се ово одличје носи сваког дана на левој страни груди.⁸

Одликовање је израђивала париска фирма Бертран чија је понуда добила предност у односу на понуде швајцарских фирми Браћа Игенин и Зенит. На основу сачуваних примерака нотирани су и ордени са ратним годинама: 1914-16, 1914-17, 1914-18. Треба истаћи да се приликом израде ордена нису увек поштовале статутарне одредбе па тако постоје примерци златног и сребрног ордена где су мачеви израђени од сребра док су зраци између кракова од истог метала. Ово је навело Милу Пилетић да претпостави да такви примерци су могли бити рађени у другим медаљерским радионицама, али конкретних доказа нема.⁹

Златни војнички орден Карађорђевог звезде са мачевима први пут је додељиван 15. јуна 1915. године. Сребрни војнички орден Карађорђевог звезде са мачевима први пут је додељен Указом од 23. септембра 1915. године. До 1929. године, по евиденцији Канцеларије краљевских ордена, укупно је златним орденом било одликовано 1074 Срба и 37 странаца, а сребрним орденом 1449 Срба и 836 странаца. У Краљевини Југославији носиоци Златног војничког ордена Карађорђевог звезде, а који су били држављани краљевине, од 1931. године уживали су одређена права и повластице.¹⁰

⁶ *Закони и уредбе*, стр. 40, 67; Ранк., *Југословенска одликовања*, стр. 332; Љ. Маџура, *Одликовања из збирке Народног музеја, Ужице*, стр. 9.

⁷ *Закони и уредбе*, стр. 29-30; Ранк., *Југословенска одликовања*, стр. 330; Д. Николић, *Наша одликовања*, стр. 58; *Ордење, медаље Србије и Црне Горе-збирка Марка Поповића*, стр. 9; *Ордење, медаље Србије, Црне Горе и Југославије 1841-1941.-збирка Звонка Марковића*, стр. б.б.; М. Пилетић, *Одликовања југословенских народа*, стр. 46; Д. Маричић, *Одликовања Црне Горе, Србије и Југославије 1841-1960. из збирке Војног музеја Београд*, стр. 9; Иста, *Одликовања Србије, Црне Горе, Југославије и Републике Српске*, стр. 11.

⁸ *Закони и уредбе*, стр. 29; Д. Николић, *Наша одликовања*, стр. 58; М. Пилетић, *Одликовања југословенских народа*, стр. 48-49; Љ. Маџура, *Одликовања из збирке Народног музеја, Ужице*, стр. 27.

⁹ М. Пилетић, *Одликовања југословенских народа*, стр. 49; Д. Маричић, *Одликовања Црне Горе, Србије и Југославије 1841-1960. из збирке Војног музеја Београд*, стр. 9; Иста, *Одликовања Србије, Црне Горе, Југославије и Републике Српске*, стр. 11.

¹⁰ *Закони и уредбе*, стр. 31-37; М. Пилетић, *Одликовања југословенских народа*, стр. 49.

У збирци *знамења* Историјског одељења Завичајног музеја у Јагодина налази се примерак Златног војничког ордена Карађорђевог звезде са мачевима. Ширина одликовања је 40 мм, а висина 59 мм. Основу ордена чини крст једнаких кракова између којих се налазе зраци неједнаке дужине и два укрштена мача. У надвишењу се налази круна без крстића на врху. Опис аверса и реверса је следећи:

Аверс: У медаљону је штит са српским грбом и девизом ордена: ЗА ХРАБРОСТ која је једва читљива, скоро да се обрисала.

Реверс: У медаљону се налази грб Краљевине Србије. Око медаљона се налази прстен у коме се налази натпис: ПЕТАР I (горе) и године 1914-1918 које су једва читљиве, скоро се избрисале.

Има алку, али без траке. Рађен је од позлаћене бронзе. Овај примерак припада групи која одступа од оних прописаних. Код овог примерка круна, крст и зраци су од позлаћене бронзе док су мачеви сребрни те је можда рађен у некој другој медаљерској радионици. Музејски конзерватор га је механички чистио 1998. године. Према подацима добијеним приликом откупа 1969. године од Милосава Радосављевића из села Рајкинца код Јагодине, орденом је био одликован Радојко Радосављевић из села Рајкинца код Јагодине. Орден му је додељен зато што се истакао приликом операција на Солунском фронту 1916. године тј. приликом набавке муниције и хватања бугарског стражара. Златна Војничка

Карађорђева звезда са мачевима у рангу одликовања Краљевине Југославије налазила се на 30-ом месту, према податку из 1935. године, док се по Упуту о краљевским одликовањима, њиховом рангу и ношењу из 1939. године, налази на 25-ом месту заједно са сребрном класом ордена.¹¹

Након окончања Првог светског рата и стварања заједничке државе, осетила се потреба да се установе медаље које би биле спомен на

славне дане из минулог рата. Године 1920. установљене су: Споменица за верност отаџбини 1915. (Албанска споменица) и Споменица рата за ослобођење и уједињење.¹²

Најтежа година у четворогодишњем ратовању српске војске свакако је била 1915. године. Под притском удружених и бројно јачих снага непријатеља српска војска је била присиљена на повлачење. Одбијајући капитулацију била је донета одлука да се напусти земља и да се изврши евакуација са албанске обале. Повлачење преко Албаније однело је много живота. У знак успомене и сећања на повлачење српске војске преко Албаније, регент Александар је 5. априла 1920. годину установио Споменицу за верност отаџбини 1915, која је познатија као Албанска споменица. На ову споменицу имала су права сва лица која су се налазила на војним дужностима, а прошла су Албанију као и чланови страних мисија који су се са српском војском повлачили кроз Албанију. Наредбом од 6. марта 1940. године право на ову споменицу стекли и сви припадници црногорске војске који су се задржали на војној дужности са српском војском на Соунском фронту.¹³

Споменица је у облику двоглавог белог орла који на грудима има српски штит. Орао крилима обухвата ловоров венац. Над главама орла налази се краљевска круна са јабучицом и крстом кроз које је провучена алка на коју се закаче трака. На аверсу (предњој страни) налази профил главе престолонаследника Александра Карађорђевића окренут на лево, која

¹¹ Централна књига уласка музејског материјала 1965-1969. године; Инвентарни картон број 371; *Закони и уредбе*, стр. 29, 67; Ранк., *Југословенска одликовања*, стр. 332; М. Пилетић, *Одликовања југословенских народа*, стр. 49; Ратне године 1914-18 имају и примерци публиковани у каталогу Љубице Мацура. Љ. Мацура, *Одликовања из збирке Народног музеја, Ужице*, стр. 9, 27-28; D. Grbović, *Odlikovanja iz zbirke Zavičajnog muzeja u Jagodini (do 1941)*, str. 55.

¹² *Закони и уредбе*, стр. 51-52, 61-63; Ранк., *Југословенска одликовања*, стр. 331; Нада Тодоровић, *Југословенске и иностране медаље*, Београд MCMLXIX (1964), стр. 114-115; М. Пилетић, *Одликовања југословенских народа*, стр. 63-64; Љ. Мацура, *Одликовања из збирке Народног музеја, Ужице*, стр. 39-43; Д. Маричић, *Одликовања Црне Горе, Србије и Југославије 1841-1960. из збирке Војног музеја Београд*, стр. 12; Иста, *Одликовања Србије, Црне Горе, Југославије и Републике Српске*, стр. 13; Ranko Mandić, *Spomenica za vernost otadžbini 1915. (Albanska spomenica)*, Faleristički časopis Srpskog numizmatičkog društva-Orden, 2, Beograd 2002., str. 18-20.

¹³ *Закони и уредбе*, стр. 51-52; Д. Николић, *Наша одликовања*, стр. 81; *Ордење, медаље Србије и Црне Горе-збирка Марка Поповића*, стр. 13; *Ордење, медаље Србије, Црне Горе и Југославије 1841-1941.-збирка Звонка Марковића*, стр. б.б.; М. Пилетић, *Одликовања југословенских народа*, стр. 63; M. Furlan, N. Bielos, *Yugoslavia army insignia*, Toronto (Canada), 1991. str. 24 (фотографија аверса); Љ. Мацура, *Одликовања из збирке Народног музеја, Ужице*, стр. 39; R. Mandić, *Spomenica za vernost otadžbini 1915. (Albanska spomenica)*, Orden, 2, str. 18-20.

је израђена у рељефу, а околу главе је написано обликом слова, који је, према пропису о установљењу, налик оним у старо-словенској азбуци, следеће: СВОЈИМ РАТНИМ ДРУГОВИМА АЛЕКСАНДАР. На реверсу у средишњем кружном пољу истим словима је исписано: ЗА-ВЕРНОСТ-ОТАЏБИНИ-1915.¹⁴

Указом је било предвиђено да одличје буде израђено од бронзе. Двоглави бели орао требао је бити посребљен и платиниран. Париска фирма Артис Бертран која се прихватила израде ових споменица у њиховој изради је одступила од прописаних материјала. Двоглави орао је урађен од посребреног цинка, а медаљон од месинга, онда димензија одликовања (49 мм) и ширина траке (26 мм). Поред париске фирме израдом Албанске споменице бавила се и швајцарска фирма Браћа Игенин. Истраживања показују да је фирма из Ле Локла испоручила 150.000 примерака споменице док није позната количина испоруке париске фирме Бертран.

Указом од 6. новембра 1921. године било је одликовано 142.148 разних припадника српске војске (официри, подофицири, каплари, редови, свештеника, и обвезника чиновничког реда). Ранко Мандић претпоставља да је након тог датума подељено још више споменица. Споменица, која се носила на левој страни груди, је додељивана указом краља Александра I Карађорђевића, а на основу предлога министра војске и морнарице, са дипломом (повељом) која је израђена по нацрту Ђорђа Чарапића, као и споменица, а репродукована у Војном географском институту у Београду. У рангу одликовања Краљевине Југославије налазила се на 35-ом месту, а у међусобном рангу медаља на 4-ом месту, према податку код Драгољуба Јеремића док се по Упуту о краљевским одликовањима, њиховом рангу и ношењу из 1939. године налази на 33-ем месту.¹⁵

¹⁴ *Закони и уредбе*, стр. 51; Н. Тодоровић, *Југословенске и иностране медаље*, стр. 114; Д. Николић, *Наша одликовања*, стр. 81; М. Пилетић, *Одликовања југословенских народа*, стр. 63; R. Mandić, *Spomenica za vernost otadžbini 1915. (Albanska spomenica)*, str. 18-19.

¹⁵ *Закони и уредбе*, стр. 51, 68; Ранк., *Југословенска одликовања*, стр. 332; Д. Николић, *Наша одликовања*, стр. 81; *Ордење, медаље Србије и Црне Горе-збирка Марка Поповића*, стр. 13; *Ордење, медаље Србије, Црне Горе и Југославије 1841-1941.-збирка Звонка Марковића*, стр. б.б.; М. Пилетић, *Одликовања југословенских народа*, стр. 63; Љ. Мацура, *Одликовања из збирке Народног музеја, Ужице*, стр. 9; R. Mandić, *Spomenica za vernost otadžbini 1915. (Albanska spomenica)*, str. 19-20; Kosta Knežević, *Đorđe Čarapić, sekretar Kancelarije Kraljevskih ordena, 1908-1935*,

Збирка *знамења* Завичајног музеја поседује око двадесетак примерака овог одличја. Примерак изложен на сталној изложбеној поставци одговара опису одличја. Основу чини двоглави орао српског државног грба који је од посребреног цинка, а канцама држи медаљу од месинга која је уоквирена венцем од ловора. У надвишењу се налази круна која је од месинга са алком и траком која је исцепана и покидана. Трака је израђена од моарираних свиле отворено зелене боје (која представља наду) са две црне пруге са стране (представљају беду). Опис гласи:

Аверс: У медаљону се налази профил главе краља Александра I Карађорђевића окренут на лево, а око профила је натпис: СВОЈИМ РАТНИМ ДРУГОВИМА-АЛЕКСАНДАР.

Реверс: У средишњем делу медаљона уписана је девиза: ЗА-ВЕРНОСТ-ОТАЏБИНИ-1915.

Године 1998. одличје је механички чисто музејски конзерватор. Нису пронађени подаци коме је припадала ова споменица односно коме је додељена.¹⁶

Регент Александар је Указом од 1. децембра 1920. године установио Споменицу рата за ослобођење и уједињење 1914-1918. Она се као одликовање додељивала официрима, подофицирима, капларима, редовима, војним обвезницима и војним чиновницима свих позива и последње одбране који су ангажовани били на фронту и у службама које су се налазиле у позадини у периоду од дана мобилизације 1914. године до окончања Првог светског рата 11. новембра 1918. године. Осим припадника српске војске право на ову споменицу су имали: сви активни министри из тог периода, народни посланици из тог времена, сви припадници црногорске војске, сви добровољци који су до 11. новембра били на бојишту, сва лица која су била на служби у болницама или на другој војној дужности на фронту или позадини, припадници страних војних мисија. Министарство Војно и морнарице Канцеларији краљевских орденa достављало је списак оних који су имали право на споменицу. Споменице су се чувале у

Faleristički časopis Srpskog numizmatičkog društva-Orden, 4, 2004., str. 37-40.

¹⁶ Инвентарни картон број 372; *Закони и уредбе*, стр. 51; М. Пилетић, *Одликовања југословенских народа*, стр. 63; R. Mandić, *Spomenica za vernost otadžbini 1915. (Albanska spomenica)*, str. 19; D.Grbović., *Odlikovanje iz zbirke Zavičajnog muzeja u Jagodini (do 1941)*, str. 55.

Канцеларији ордена. Након смрти одликованог, одличе је остајало породици преминулог као спомен. Југословенска влада је расписом од 8. јула 1930. године утврдила да ово одликовање добијају и припадници француске војске који су учествовали у ратним операцијама у Србији за време повлачења преко Албаније, у борбама на Дарданелима и на Солунском фронту. Премијер Француске Указом од 15. децембра 1931. године дао је могућност француским ратницима да могу бити одликовани овом медаљом и да је могу носити.¹⁷

Споменица је искована од патиниране бронзе, кружног је облика са четири дијагонална засека који дају изглед крста на чијим крајевима се налази по једна гранула (куглица). На аверсу се налази профил главе краља Петра I Карађорђевића окренут на десно. Профил је уоквирен ћиричним натписом: ПЕТАР I. КРАЉ СРБИЈЕ, а све је окружено венцем од лоровог и храстовог лишћа. Траке су урезане на четири места. На горњем краку крста исписана је година 1914., а на доњем година 1918. На реверсу, у средишњем кружном пољу, налази се двоглави орао на чијим грудима се налази српски грб. На доњем краку исписана је година 1915., на левом краку написана је година 1916., а десном краку записана је година 1917. Прописани пречник споменице је 34 мм и носила се на троуганој траци црвено-плаво-белој чија је ширина била 39 мм. Медаља се носила на левој страни прсију.

Споменице су израђиване у медаљерским радионицама Артис Бертран и Браћа Игенин и примерци су им идентични. Нацрт ове споменице и њене дипломе израдио је секретар Канцеларије краљевских ордена Ђорђе Чарапић. У рангу одликовања Краљевине Југославије ово одличе се налазило на 39-ом месту, а у међусобном рангу споменица заузимала је 3-ће место према податку код Драгољуба Јеремића, а по Упуту о краљевским одликовањима, њиховом

рангу и ношењу из 1939. године она такође налази на 39-ом месту.¹⁸

У збирци *знамења* Завичајног музеја налази се петнаест примерака ове медаље. Сви су без траке и алке као и овде приказани примерак који се налази на сталној изложбеној поставци. Као и стандардни примерак, ова споменица има облик крста чији се краци при дну сужавају. Између кракова налазе се два укрштена мача. На ивицама кракова, на средини, налазе се грануле од којих је она на горњој ивици ушица. Опис споменице је следећи:

Аверс: У венцу од лоровог и храстовог лишћа налази се профил главе краља Петра I Карађорђевића окренут на десно. Око профила налази се ћирични натпис: ПЕТАР I. КРАЉ СРБИЈЕ. На горњем и доњем краку исписане су године: 1914 (горњи), 1918. (доњи).

Реверс: Преко целог средишњег кружног поља налази се крунисани двоглави орао на чијим прсима се налази српски грб на штиту. На крацима исписане године: 1915. (доле), 1916. (лево), 1917. (десно).

Доста је добро очувана. Нису пронађени ближи подаци о припадности.¹⁹

Краљевина Србија и Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца су установљењем горе споменутих ордена и споменица додатно истакли велику храброст припадника српске војске и сачували спомен на тешке и славне дане Првог светског рата.

¹⁷ *Закони и уредбе*, стр. 62-63; Ранк., *Југословенска одликовања*, стр. 331; Petar Lazarević, *Spomenica svjetskoga rata 1914-1918.*, Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka, IV, Zagreb 1929., str. 303 ; Н. Тодоровић, *Југословенске и иностране медаље*, стр. 115; Д. Николић, *Наша одликовања*, стр. 81; *Ордење, медаље Србије и Црне Горе-збирка Марка Поповића*, стр. 12; *Ордење, медаље Србије, Црне Горе и Југославије 1841-1941.-збирка Звонка Марковића*, стр. б.б.; М. Пилетић, *Одликовања југословенских народа*, стр. 63; Љ. Мацура, *Одликовања из збирке Народног музеја, Ужице*, стр. 41; Д. Маричић, *Одликовања Црне Горе, Србије и Југославије 1841-1960.*, стр. 12; *Иста, Одликовања Србије, Црне Горе, Југославије и Републике Српске*, стр. 13.

¹⁸ *Закони и уредбе*, стр. 61-63, 68; P. Lazarević, *Spomenica svjetskoga rata 1914-1918.*, Narodna enciklopedija SHS, IV, str. 303; Ранк., *Југословенска одликовања*, стр. 332; Н. Тодоровић, *Југословенске и иностране медаље*, стр. 115; Д. Николић, *Наша одликовања*, стр. 81; *Ордење, медаље Србије и Црне Горе-збирка Марка Поповића*, стр. 12; *Ордење, медаље Србије, Црне Горе и Југославије 1841-1941.-збирка Звонка Марковића*, стр. б.б.; М. Пилетић, *Одликовања југословенских народа*, стр. 63; Љ. Мацура, *Одликовања из збирке Народног музеја, Ужице*, стр. 10; М. Stojanović, *Izrađivači naših odlikovanja-Braća Igenin*, str. 35-37; К. Кнежевић, *Ђорђе Чарапић*, str. 38.

¹⁹ Инвентарни картон број 373 (Историјско одељење ЗМЈ, збирка знамења); D. Grbović, *Odlikovanja iz zbirke Zavičajnog muzeja u Jagodini (do 1941)*, str. 55.

ИЗВОРИ

- Инвентарни картони историјског одељења Завичајног музеја у Јагодини (који се односе на збирку знамења)
- Закони и уредбе о орденима и медаљама, са свим изменама и допунама 1883-1935.г., Прикупио и средио Канцелар Краљевских ордена Драгољуб В. Јеремић, Београд 1935.
- Централна књига уласка музејског материјала 1965-1969. године

ЛИТЕРАТУРА

- Гледовић Богдан..., *Србија и Црна Гора у Првом светском рату*, „Обод”, Цетиње, Београд 1975.
- Гиздавић Н., *Српска африкијада-наши у Африци*, Београд 1922.
- Grbović Duško, *Odlikovanja iz zbirke Zavičajnog muzeja u Jagodini (do 1941)*, Faleristički časopis Srpskog numizmatičkog društva-Orden, 2, Beograd 2002., str. 54-57
- Knežević Kosta, *Dorđe Čarapić, sekretar Kancelarije Kraljevskih ordena, 1908-1935*, Faleristički časopis Srpskog numizmatičkog društva-Orden, 4, Beograd 2004., str. 37-40
- Lazarević Petar, *Spomenica svjetskoga rata 1914-1918.*, Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka, IV, Zagreb 1929., str. 303
- Mandić Ranko, *Spomenica za vernost otadžbini 1915. (Albanska spomenica)*, Faleristički časopis srpskog numizmatičkog društva-Orden, 2, Beograd 2002., str. 18-20
- Маричић Душанка, *Одликовања Црне Горе, Србије и Југославије 1841-1960.*, Војни музеј, Београд 1994.
- Маричић Душанка, *Одликовања Србије, Црне Горе, Југославије и Републике Српске*, Војни музеј, Београд 2002.
- Мацура Љубица, *Одликовања из збирке Народног музеја, Ужице*, Народни музеј, Ужице 1992.
- Милићевић Милић, *Грб Србије-развој кроз историју*, Београд 1995.
- Митровић Андреј, *Србија у Првом светском рату*, СКЗ, Београд 1984.
- Николић, др Десанка, *Наша одликовања до 1941.*, Из збирке Војног музеја у Београду, Београд 1971.
- Опачић Петар, *Србија, Солунски фронт и уједињење*, Београд 1990.
- Ордење, медаље Србије и Црне Горе-збирка Марка Поповића, Београд 1979.
- Ордење, медаље Србије, Црне Горе и Југославије 1841-1941.-збирка Звонка Марковића, Крагујевац 1982.
- Пилетић Мила, *Одликовања југословенских народа XIX и прве половине XX века (до 1941) из збирке Војног музеја у Београду*, Београд 1987.
- Ранк., *Југословенска одликовања*, Београдске општинске новине, број 6-7, година LVII, Београд јун-јули 1939., стр. 329-338
- Stojanović Milan, *Izrađivači naših odlikovanja Braća Hugenin*, Faleristički časopis Srpskog numizmatičkog društva-Orden, 2, Beograd 2002., str. 35-37
- Тодоровић Нада, *Југословенске и иностране медаље*, Београд MCMLXIV
- Трновит пут Србије, Београд 1974.
- Furlan Marian, *Bielos Nenad, Yugoslavia army insignia&decorations 1918-1990.*, Toronto (Canada) 1991.

Duško Grbović

Regional Museum in Jagodina

Summary

**DECORATIONS OF THE KINGDOM OF SERBIA AND KINGDOM OF SERBS,
CROATIANS AND SLOVENIANS OF THE FIRST WORLD WAR - FROM THE
COLLECTION OF THE REGIONAL MUSEUM OF JAGODINA**

The work is dedicated to great anniversary—90 years of the Breach of the Thessaloniki Front, and to decorations which have been related to named historical events.

The main subject of this paper are four decorates—two of them are: White Eagle Decoration With Swords and Soldiers Star of Karadorde Whith Swords—establishing in 1915. and also, two memory-medals—The Memory-medal of Fidelity to Fatherland in 1915 (so called *Albanian memory-medal*), and The Memory-medal for Liberation and Unification 1914-1918, establishing in 1920. All of the named decorations are saving in the special collection of The Regional Museum in Jagodina.